

*Токарєва Людмила Дмитрівна
Інститут психології імені
Г.С.Костюка НАПН України.
Київ.*

**ЕМОЦІЙНИЙ КОМФОРТ СІМ'Ї ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК
СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
В ПРАЦЯХ КУЛЬЧИЦЬКОЇ О.І.**

Актуальність. Тематика наукових досліджень Кульчицької О.І. дуже широка і завжди торкалась самих важливих проблем які знаходились на вістрі часу. Її науковим доробком стали роль почуттів та емоцій у формуванні особистості, вплив сім'ї на розвиток дитини, згодом пошук психологічних методів для виявлення обдарованості дитини з дошкільного віку, психологічні джерела обдарованості знаних представників людства та багатьох інших проблем пов'язаних з вихованням і розвитком дитини. В своїх наукових викладах вона твердо була впевнена, що творчість оточує нас повсюди, і стала вже необхідною умовою нашого існування і тільки творча особистість може збагатити суспільство новими ідеями, новими технологіями, здивувати своїм проривом у новизну. Такий лейтмотив доробку у працях Кульчицької О.І.

Кульчицька О.І. внесла суттєвий вклад в проблему дитячої обдарованості і прийшла висновку, що на основі задатків під впливом навчання і виховання в процесі взаємодії людини з оточуючим світом розвиваються її здібності, її таланти. Сформувати, розвинути, виховати інтелектуальну, творчу особистість під силу тільки сім'ї. І саме вона може вирішити поставлені задачі і проблеми, щодо виховання творчої, обдарованої дитини, бо саме в сім'ї закладаються основи характеру, її світогляд, моральні якості та естетичний смак. І саме сім'я, вважала Кульчицька О.І. може дати той широкий діапазон міжособистісних контактів, різнобарвність почуттів, емоцій і переживань.

Постановка мети: Показати роль сім'ї у вихованні і розвитку дитини та окреслити роль емоційного комфорту як важливого чинника становлення її творчої особистості.

У наукових працях Кульчицької О.І. сім'я представлена як перший, найважливіший осередок для особистості, де вона одержує приклад певних вчинків, прилучається до праці, усвідомлює свою причетність до співавторства в загальному сімейному результаті. В сім'ї вона вчиться налагоджувати себе на співдружність і співробітництво з іншими, прислухатися до поглядів і оцінки інших. Домашній простір держить першість і визначає, наскільки щасливою, внутрішньо захищеною і врівноваженою виросте дитина, як вона уживається з дорослими, дітьми інших вікових категорій, наскільки впевненою у собі і своїх здібностях вона буде, наскільки вона буде доброзичливою чи байдужою.

Дослідження Кульчицької О.І. доводять, що творчі здібності людини починають формуватися уже в дошкільному віці, в умовах сім'ї. Психологічні особливості дошкільника, його емоційна сфера формуються умовами життя, які створюють для нього дорослі у сім'ї. Обдарованість зустрічається в усіх верствах населення незалежно від статусу батьків. І якщо в сім'ї сприятливі умови і батьки роблять усе можливе для всебічного розвитку дитини, її обдарованість може бути поміченою досить рано. Тому виховання творчої, обдарованої особистості - є одним з актуальних завдань сім'ї. Саме в сім'ї відбувається становлення, шліфування такої творчої особистості, вважала Олена Іполитівна.

Батьківська турбота є однією з життєвих потреб дитини, яка забезпечує їй емоційне благополуччя, підтримує фізичний і психічний стан. Кожній дитині, з самого раннього віку, потрібна емоційна участь батьків і родини в співпереживанні, в співучасті до своїх проблем і труднощів. Дитина шукає у дорослого підтримки, утіхи, схвалення своїх вчинків і справ.

Разом з тим, слід зазначити, що інформаційне поле сім'ї, яким оточена дитина, пронизано різними почуттями та емоціями. Загалом, емоції в нашому житті відіграють особливу роль. Кульчицька О.І. вважала, що емоції допомагають нам зрозуміти іншу людину, розібратися в її стані. Емоції дають можливість отримувати той, важливий інформаційний матеріал, без якого немислиме людське спілкування. Картина світу дитини, світ в її очах оживає,

формується дякуючи саме почуттям та емоціям, які вона переживає під час спілкування та спостережень. Процес спілкування буває емоційно окрашений від ніжності до злості, від любові до ненависті. Разом з інформацією ми передаємо іншому емоційний підтекст, що, найчастіше, виявляється більш важливим, ніж сама інформація.

Але не будь – які переживання, що відчуває дитина, змінюють її внутрішній світ, впливають на характер її дій і вчинків. А тільки такі почуття, які її глибоко зворушили і викликали в неї певні дії і вчинки. Людина з добре розвиненою емоційною сферою може краще налагодити стосунки з тими, хто довкола неї, швидше знаходить вихід із складного становища.

Міркуючи в цьому напрямі, Кульчицька О.І. в своїх дослідженнях звернула увагу на особливі зміни в розвитку почуттів симпатії та антипатії дитини дошкільного віку. Об'єктом, що викликають ці почуття, вважала вона стає не тільки дорослий але й ровесник дитини, а джерелом по суті стає не тільки задоволення органічних потреб, скільки спілкування дитини з однолітками, духовні, моральні риси однолітка.

Дослідження Кульчицької О.І. привернули нашу увагу тим, що розумові здібності, вважала вона, не є вирішальними для людини, як рівень емоційного розвитку. Люди з добре розвиненою емоційною сферою можуть краще ладнати з людьми, здатні більш цілеспрямовано керувати своїми емоціями. Вона наголошує в своїх твердженнях, що емоційний світ дитини формується з перших днів її життя, з першої посмішки, першого плачу і продовжує формуватися разом зі становленням особистості, набуваючи різних проявів позитивних та негативних емоційних переживань і станів.

Вона визнавала, дошкільний вік одним із най творчих періодів в розвитку дитини. Сенситивність до творчості в дошкільному віці дозволяє дитині оволодівати тими необхідними способами орієнтації в оточуючому середовищі за допомогою яких людина може стати творцем. Ці здібності дитина набуває в вільній грі, спілкуванні, використанні іграшок та різних предметів на свій смак, в залежності від своєї фантазії.

Кульчицька О.І., надавала особливого значення у вихованні дошкільника емоційному комфорту, сприятливому психологічному клімату, який спонукає нормальний розвиток дитини, вироблення у неї позитивних якостей, доброзичливого ставлення до неї інших людей. Вважаючи, що саме від емоційного комфорту в сім'ї залежить, чи знайде дитина розуміння і визнання поза домівкою.

Створення емоційно позитивного, здорового психологічного клімату в сім'ї, добрих, творчих взаємин між усіма її членами повинно бути в центрі уваги кожної сім'ї. Бо від того, як складатимуться взаємини між всіма членами, залежатиме їх працездатність, здоров'я, емоційний настрій, світовідчуття. Від емоційного комфорту в сім'ї залежатиме, чи знайде дитина розуміння, визнання в дитячому садочку або буде знехтуваною. Вона впевнена, що саме в родині дитина спостерігає і засвоює смисл емоційного відгуку (доброзичливість у відносинах між людьми, турботу один до одного, співчуття і допомогу).

Слід, відзначити, що за день дитина стільки сприймає, стільки емоційно пізнає, підпадає такій кількості подразників, і все це лягає важким тягарем на її крихку нервову систему. Тому їй бажана, необхідна тиха, лагідна, спокійна обстановка домівки. Зняти накопичену психоемоційну втому допомагає домашній затишок і спокій.

Батьки, в силу своєї соціальної ролі, виступають першими діагностами дитячих здібностей і водночас першими вихователями майбутнього талановитого спеціаліста. Вони перші, хто може визначити глибину інтересу, захопленість до будь-якої діяльності. Своєчасне втручання батьків у розвиток здібностей дітей може стати важливим заходом у плані підготовки до творчої участі в визначеній діяльності або справі, вважала Кульчицька О.І.

У кожної дитини від природи свої, притаманні тільки їй задатки та здібності. Вони є тим фундаментом, на якому в майбутньому розвиваються творчі здібності. Кожна має певну нервову систему, темперамент, у кожної свій набір різноманітних якостей, визначений генотипом, від якого залежать потенційні можливості до тієї чи іншої професії або будь - якої діяльності.

Творчість, вважала вона, це норма дитячого розвитку. Вона може проявитись або так і залишитись у прихованому вигляді - це цілком залежатиме від виховних дій батьків.

При становленні творчої особистості, підкреслювала Кульчицька О.І., дуже важливою умовою є раннє виявлення творчого потенціалу дитини. В цьому плані існуючі психодіагностичні процедури переслідують головну мету: виявити не тільки величину творчого потенціалу, але і методи її стимуляції, з метою високої самовіддачі особистості та її становлення.

Звісна річ, що для досягнення великих успіхів необхідна мотивація, вважала науковець. Не кожна дитина може здійснити щось незвичайне, навіть, якщо прикладе для цього всі свої сили. Але без готовності багато і наполегливо працювати над своїми здібностями зовсім неможливо добитися успіху. Тому з дитинства слід постійно розширювати мотивацію до великих досягнень. А «Мотивом добрих вчинків людини повинно бути насамперед почуття поваги до оточуючих людей. Справді моральною є та особистість, яка не може ні за яких обставин вчинити аморально».[1].

На сьогодні існує стереотип обдарованої дитини, який базується тільки на загальних успіхах навчальної діяльності, і дорослі, зовсім не переймаються тим, що обдарована дитина може відчувати труднощі входження в соціум. Вони не беруть до уваги, що обдарована дитина потребує підтримки, вважаючи що вона і так розвинута і має високий рівень інтелектуального розвитку, має достатньо високий запас умінь та навичок, тому пускають цю справу напризволяще. Хоча, насправді, ці діти потребують особливого емоційного комфорту, визнання їх здібностей, незалежності, досягнення мети, усвідомлення особистісної цінності, вважає Кульчицька О.І. І навіть таким дітям, вважала вона, «Необхідно підтримувати у дитини зародки почуття пізнання, спонукати цікавість, стимулювати здивування перед невідомим, вміння бачити нове, розібратися в незрозумілому, викликати самостійне бажання зрозуміти неясне, зробити для себе відомим невідоме. Такі почуття в подальшому будуть ...основою її

інтересів, а значить і життєвих цілей, вони будуть стимулювати не лише навчальну діяльність і процес пізнання, але й творчість».[1].

Олена Іполитівна надавала вирішального значення у розвитку творчої особистості – емоційному контакту дитини з матір'ю. У відсутності матері дитина відчуває себе безпомічною, впадає у стан тривоги й дискомфорту, що нерідко призводить до аномалій у розвитку емоційної сфери. Дитина дуже тонко відчуває настрій матері. Вона зауважувала, що усмішка матері, її емоційний стан утворюють глибокий зв'язок з дитиною і дитини з нею. Це формування образу матері – основа дитячих радощів, емоційного піднесення. Виховання в умовах відсутності тісного емоційного контакту з батьками, особливо з матір'ю, ласки і ніжності з їх боку, усвідомлення дітьми того, що вони не потрібні своїм батькам, що вони не такі, як інші діти, нерідко приводить до нервових захворювань, формування у дітей таких небажаних рис характеру як замкненість, боязкість, підозрілість, озлобленість і т.ін. Дитині «вкрай» необхідно мати поруч «співчуваюче серце», тобто того, хто радіє або сумує разом з нею». А це може бути близька рідна людина, яка вкладає в неї всі сили своєї душі. Без цього внутрішній світ дитини може стати глухим до людських радощів і горя.

Вона наголошує на тому, що в основі емоційних контактів лежить механізм зараження, тобто передачі емоційних переживань від однієї особи до іншої. В сім'ї діти переймають емоції, які переживають батьки. І чим менше за віком діти, тим легше діти піддаються зараженню негативними емоціями. Емоційний дискомфорт знижує у дитини бажання навчатись, гальмує процес засвоєння знань. Негативні відгуки, різкі зауваження дорослих на адресу дитини впливають на ставлення до неї інших дітей, вони починають негативно оцінювати не тільки її успіхи, але і характер і, навіть, зовнішній вигляд.

На думку науковців, якщо емоційно-психологічний контакт недостатній, це може відбитися на інтелектуальному і фізичному розвитку людини. Особливо потрібен такий емоційний контакт батьків і дітей у перші три роки життя дитини, згодна з цим Кульчицька О.І.

Потреба в позитивних емоціях з боку інших людей визначає поведінку дитини. Ці потреби породжують складні почуття (любов, ненависть, співчуття, ревності та ін.). А почуття дитини необхідно виховувати, формувати, викорінюючи негативні явища і закріплюючи все позитивне, що проявляється у характері дитини

Люблячи дитину, зауважує Кульчицька О.І., добре до неї ставлячись, проявляючи уважність до неї, саме в таких випадках, вона відчуває емоційний комфорт, благополуччя, яке надає їй почуття упевненості, захищеності. В такій сім'ї дитина росте життєрадісною, активною фізично і психічно. Її наукова спадщина стверджує, що саме емоційний комфорт спонукає нормальному розвитку дитини, виробленню у неї позитивних якостей, доброзичливого ставлення до неї інших людей. Без батьківської любові, ласки, ніжності, пестощів немислимий нормальний розвиток дітей.

Для правильного впливу на почуття дитини і на створення емоційного комфорту пропонувала уважно ставитись до настрою дитини: цікавитися тим, що і які явища викликають у них яскраві, позитивні почуття, а що викликає негативні емоції. Вона радить уміти батькам правильно "читати" почуття своїх дітей, знаходити правильний тон в спілкуванні з дітьми.

Формування особистості і її кращих людських якостей краще виходить у тих батьків, які добре знають емоційні переживання своїх дітей, знають краще їх радощі і засмучення, знають причини, які спричинили в будь-якій ситуації гнів та обурення, або виявили у дитини якісь позитивні почуття, тобто знають джерело переживань.

Відомо, якщо в сім'ї люблячі батьки, то панують доброзичливі взаємини, батьки в такій сім'ї стають взірцем для своїх дітей, і скоріше наслідують досвід любові, ніжності, теплоти, ласки, дбайливого ставлення до них. В таких умовах дитина росте щасливою, здатною до співпереживання і до співчуття.

В сім'ях, де батьки нездатні бути зразком для наслідування, немає любові і щирих стосунків, призводить до появи відхилень в особистісному розвитку, в

особистісних стосунках з батьками, діти можуть вирости черствими, жорстокими або просто байдужими.

Перед батьками стоїть важливе завдання – прищепити дитині справжні людські якості: порозуміння, чутливість, емоційну чуйність. Необхідно розвивати здатність сприймати світ переживаннями іншої людини. Саме на таких підвалинах будується духовна і емоційна єдність, відбувається узгодження відчуттів і вчинків, здійснюється взаємодопомога і підтримка між всіма членами родини впевнена Кульчицька О.І.

Висновки Формування у дитини емоційної сфери має велике значення для майбутнього життя її. Бо саме позитивні емоції суттєво допомагають їй у гармонійному розвитку. Віддання переваги інтелектуальній сфері, не враховуючи емоційної, веде до збіднення її емоційного і морального розвитку. За таких умов виростають емоційно спустошені особистості, що веде згодом до зниження загальної культури.

Позитивний психологічний клімат, емоційний комфорт у сім'ї сприяють більш вільному вияву емоцій у дітей, що впливає на формування творчих здібностей. Емоційне насичення будь – якого процесу, будь – якої діяльності, дитячої творчості сприяє розвитку нових мотивів діяльності, що суттєво перебудовує мотиваційно – емоційну сферу дитини.

Майбутнє – в покращенні психологічного клімату, емоційного комфорту, в сім'ї. І кожна сім'я може усвідомити і створити один із основних принципів психологічного комфорту в сім'ї: якщо не разом, то поряд з рідними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кульчицькая Е.И. Воспитание чувств в семье. К.: «Рад. Школа», 1983., 120с. (с.68 – 69).
2. Кульчицька О.І. Виховання почуттів дитини. – К.: т –во «Знання» УРСР, 1981 – 48с. – (Педагогічна).
3. Кульчицька О.І. Моральне виховання дошкільників. – К.: т –во «Знання» УРСР, 1967 – 32с.
4. //Обдарована дитина №1, 2007 – 68с.